

З ІСТОРІЇ ЖИТОМИРСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1919 - 1929 РР.)

На основі архівних матеріалів та періодичної преси відтворена історія організації та діяльності Житомирського педагогічного інституту в перше десятиріччя свого існування.

Волинська губернія за територією була найбільшою в Південно - Західній Росії. Згідно з переписом 1897 р. в губернії проживало 2 млн. 989 тис. душ обох статей [1:3], а на 1914 р. чисельність населення зросла до 3 млн. 896 тис. душ [2:7]. Стосовно культурно-освітнього рівня волинян, то він був одним з найнижчих. На початок ХХ ст. відсоток писемних серед населення губернії становив всього 17.1 [3:343]. Грамотні люди переважно мешкали у містах і містечках, а село залишалося суцільно неграмотним. Тому потреба в учительських кадрах зростала з року в рік і ставала все гострішою. Та це не турбувало російське самодержавство, яке не збиралося вирішувати дану проблему. Навпаки, така ситуація його цілком влаштовувала.

Єдиним центром освіти й культури в губернії була Житомирська чоловіча гімназія, заснована 1833 р. в губернському місті [4:276]. Але підготовкою вчительських кадрів вона не займалася. Щоправда, в Житомирі з 1873 р. діяв протягом 12 років Житомирський єврейський учительський інститут, який обслуговував лише єврейську громаду [5:119-126, 260].

Початок ХХ ст. позначився зростанням національної свідомості українського народу, пробудженням в українцях сильного потягу до освіти, культури, до національного самопізнання. Зі створенням у березні 1917 р. в Києві Центральної Ради почався процес демократизації громадського життя, з'явилося прагнення розв'язати наболілі соціально-культурні питання. Своїм IV Універсалом Центральна Рада здійснила утворення власної держави - Української Народної Республіки - і розкрила широкий простір для освіти й творчості народу.

Відтак місцеві органи влади стали перейматися вирішенням наболілих питань. Волинська губерньська управа спільно зі шкільною радою на початку 1918 р. звернулася до Міністерства освіти України з обґрунтованим проханням заснувати в Житомирі вчительський інститут [6:9]. Та через військово-політичну нестабільність у країні це питання не було вирішено.

За доби гетьманського уряду в Житомирі стало відомо, що з Кишинєва переводиться до одного з українських міст учительський інститут. Саме тому в червні 1918 р. губерньська управа звертається до Міністерства освіти з проханням перевести Кишинєвський учительський інститут до Житомира. При цьому управа зобов'язувалася виконати всі вимоги Міністерства освіти [6:7-9]. У державному архіві зберігаються документи місцевих органів влади, листування їх з Міністерством освіти з приводу розроблення кошторису, виділення земельної ділянки під будівництво корпусу інституту, про найм помешкань тощо. Але й друга спроба виявилася невдалою.

Інакше і не могло бути. Бо то були грізні роки, коли навколо вирувало полум'я громадянської війни, коли Житомир і вся округа перебували і в стані облоги, і по кілька разів на рік переходили з рук у руки сил, які ворогували. Тому організація вищого навчального закладу була дуже складною і важкою справою. Однак з допомогою місцевих органів влади та за участі широких кіл громадськості Житомира труднощі вдалося подолати.

Найперше вдалося визначитись із приміщенням для вузу - ним став будинок, споруджений ще в 1862 р. за спеціальним призначенням як навчальний корпус для Житомирської чоловічої гімназії, що перестала функціонувати в 1918 р. Це був цілий комплекс споруд, який складався з навчального корпусу і двох кам'яних флігелів, що розмістилися на великій садибі. До наших днів комплекс не лише зберігся, а й поповнився новим багатоповерховим навчально-лабораторним корпусом.

У навчальному корпусі були просторі коридори й аудиторії з високими стелями. Всі 9 лекційних аудиторій і 23 кімнати для проведення практичних і лабораторних занять загальною площею в 920 м² були зручними й світлими. Крім того, на території знаходилися ще 7 допоміжних приміщень, великий сад, а перед головним входом пальсадник з рідкісними деревами та фонтаном у центрі [7:641].

Саме в цьому будинку 16 жовтня 1919 р. відкрився педагогічний інститут - перший вищий навчальний заклад у поліському краї. Він успадкував матеріальну базу гімназії, її чисельну бібліотеку, музей, метеорологічну станцію та значну частину викладачів. Спочатку він прибрав назву Волинського, але згодом став іменуватися Житомирським педінститутом.

Справу організації педагогічної ради - вищого органу інституту - було доручено активному громадському діячеві, досвідченому працівнику народної освіти, відомому фольклористу-етнографу і знавцю української мови Петру Никандровичу Абрамовичу, який очолив раду і став першим директором (ректором) вузу [8:30]. Педагогічний колектив був укомплектований в основному з учених, які об'єдналися ще з дореволюційних часів у Товаристві дослідників Волині, зокрема О.О.Фотинського, історика, автора праць з історії України, Є.О.Ненадкевича, відомого знавця мов і літератур, який чимало зробив для всесвітньої шевченкіани, досвідчених учених-спеціалістів з педагогіки, мистецтвознавства і мов Є.С.Бражнікова, І.Ю.Смирнова, М.В.Яневича [10:174]. Серед перших викладачів інституту був відомий дослідник природи Полісся, фізик і метеоролог М.П.Кудрицький, який до 1901 р. працював у Коростишівській учительській семінарії, там написав книгу "Клімат Коростишева", яка на Паризькій всесвітній виставці в 1900 р. здобула бронзову медаль.

До складу також увійшли історики А.О.Івановський і П.С.Жуковський, досвідчені вчителі математики П.І.Косяненко і М.А.Михайлович, автор шкільного підручника з географії і краєзнавства П.Г.Постоев, диригент та знавець української музики М.П.Гайдай - батько славетної в майбутньому народної артистки Зої Гайдай -

усього 14 викладачів. Через декілька днів до викладацького складу було залучено ще 9 фахівців: С.В.Бельського, дослідника поліських надр, геолога, М.О.Пучковського, фахівця з педагогічної психології, Є.Є.Бруггера - зоолога, О.Г.Позднякова - хіміка і ботаніка. Згодом до колективу педагогів улилися викладачі дворічних педагогічних курсів: М.П.Лятошинський, відомий у місті історик, батько Бориса Лятошинського, в майбутньому видатного українського композитора, на честь якого в нашому місті названо вулицю і встановлено пам'ятник; С.С. Олійник, А.Є. Олійниченко - математики, О.О. Ричков - літератор [9:3].

Рада інституту визначила тип вищого навчального закладу як педагогічного інституту в складі словесно-історичного, фізико-математичного, природно-географічного, дошкільного та позашкільного факультетів [6:50]. У перший рік роботи вузу передбачалося відкрити лише три факультети. Водночас рада схвалила принцип виборності викладачів, розглянула і затвердила навчальні та робочі програми й плани, програмні вимоги до вступників, затвердила чотирирічний термін навчання [11:16-17].

Зважаючи на багатонаціональний склад Волинської губернії, рада інституту передбачила в навчальних планах читання лекцій і проведення практичних занять із польської та єврейської мов [9:1-2]. Так, на 21 жовтня 1919 р. в складі першого курсу навчалася із 130 чол. 40 євреїв [6:27-28 зв.]. Читання лекцій з єврейської мови, літератури та історії євреїв покладалося на історика й знавця мов Л.І.Ланду, який пропрацює в інституті понад 30 років.

Незважаючи на великі труднощі, місцеві органи освіти, зокрема губернський відділ народної освіти на чолі з В.О.Ястржемським, вся громадськість Житомира надавали новоствореному вищому закладу всіляку допомогу та підтримку. На утримання інституту були відпущені кошти, зібрані в різних установах, навчальних закладах, організаціях та в приватних осіб книги для поповнення бібліотеки, прилади, унаочнення, музичні інструменти тощо. Невдовзі М.П.Кудрицький організував кабінет фізики і налагодив метеорологічні спостереження за природою Волині. Він мав величезний досвід у цій справі, адже за заслуги у метеорології його в 1895 р. Російське географічне товариство нагородило іменною срібною медаллю. О.О.Фотинський - перший декан словесно-історичного факультету - створив кабінет історії України і Волині. Потім поступово навчанню студентів стали служити кабінети і лабораторії з математики, геології, зоології, археології, етнографії, мов, літератур тощо.

16 жовтня 1919 р. о 18-й годині розпочалися заняття на трьох факультетах інституту. Згодом у пресі повідомлялося: "відкрито новий навчальний заклад III-го ступеня - педагогічний інститут, що має своїм завданням підготовку кадрів шкільних працівників"[12].

Першими студентами вузу стали 53 слухачі дворічних педагогічних курсів, які працювали в місті ще з 1918 р. і тепер ліквідовувалися [9:1], а також багато вчителів навколишніх сіл, 5 випускників гімназій, а також ті, хто перевівся з інших вузів, зокрема Київського університету [6:28 зв.]. Тоді для вступу до інституту не обов'язково було мати атестат про середню освіту. Для з'ясування рівня підготовки абітурієнтів проводилися колоквіуми або співбесіди. Зарахування тривало кілька місяців, і на початку 1920 р. студентами стали 350 чол., але фактично навчалася 180 [8:9]. Багато із зарахованих не одержали відстрочки від призову до армії і мусили перервати навчання.

Основними формами навчальної роботи стали лекції, семінари, усні та письмові реферати студентів. Успішність визначалася за наслідками опитувань, колоквіумів і заліків. З метою підготовки майбутніх учителів до роботи в єдиній трудовій школі запроваджувалися трудові заняття на базі ремісничих училищ і безпосередня участь у сільському господарстві під час літніх канікул.

Інститут почав свою роботу як педагогічний, однак 10 червня 1920 р. наказом комісара уряду Української Народної Республіки його було перетворено на вчительський [8:8-8 зв.]. Та невдовзі всі університети, учительські інститути, в тому числі й Житомирський, були реорганізовані в інститути народної освіти [ІНО].

1920 року Наркомос республіки затвердив статут Житомирського інституту народної освіти, в якому йшлося, що він є вищим навчальним закладом, який ставить за мету підготовку працівників для всіх підрозділів народної освіти, зокрема дошкільної, шкільної та позашкільної галузей. Згідно зі статутом, як і раніше, термін навчання був чотирирічним, але з своєрідною спеціалізацією - основним і спеціальним відділами. Студенти першого курсу навчалися на основному, старшокурсники - на спеціальному. Основний відділ ставив за мету підготувати до навчання у вищій школі представників із робітників і селян, які мали прогалини в знаннях або неповну середню освіту [13:1-3]. Разом із тим навчання на основному відділі, який був по суті загальноосвітнім, давало можливість виявити протягом року нахил і здібності студентів до певної спеціалізації. Навчання проводилося за трьома циклами: фізико-математичним, природно-географічним і гуманітарним.

У кінці 1920 року в керівництві вузом сталися певні зміни. Рада інституту увільнила з посади ректора П.Н.Абрамовича за власним бажанням, і незабаром було обрано К.Й.Коника, 32-річного фахівця з університетською освітою, який володів чотирма мовами, мав значний досвід роботи в органах народної освіти [7:23]. Його змінив на цій посаді в 1928 р. В.П.Гоца. Поповнився і склад педагогічного колективу, зокрема його членами стали відомий етнограф В.Г.Кравченко, ботанік В.Г.Скороход, який на той час був автором книги "Краткое руководство к практическим занятиям и лабораторным урокам", а в майбутньому доктор сільськогосподарських наук, професор, педагог І.І.Афанасьєв, що працював у інституті до 1954 року [10:174-175]. Упродовж другого навчального року до роботи в інституті приступили ще кілька викладачів спеціальних дисциплін.

Увесь педагогічний колектив, незважаючи на важке матеріальне становище, мізерну платню, самовіддано працював над підвищенням рівня навчання студентів. Становище останніх було ще гіршим: розмір стипендії не задовольняв навіть половини мінімальних потреб у продуктах харчування. До того ж більшість студентів проживала на приватних квартирах. Тому вони змушені були працювати вантажниками, репетиторами, вахтерами,

черговими. Коли 15 липня почалися перші канікули, багато студентів пішли працювати на село, щоб забезпечити себе на зиму продуктами харчування.

Особливо важкими були 1921 і 1922 роки, коли країну вразили посуха, голод і паливна криза. Суворі зима ще більше ускладнила становище, аудиторії не опалювались, і студенти змушені були самі добувати дрова для встановлених “буржуйок”. Проте, незважаючи на величезні негаразди, вони з великим бажанням навчалися, оволодіваючи професією вчителя.

Перше п’ятиріччя в житті інституту позначилося пошуком нових форм організації та методів навчання. Це зумовлювалося ще й тим, що основною ланкою освіти на той час була семирічна школа. Ось чому уряд України прийняв постанову про факультети соціального виховання (соцвих) із 3-річним терміном навчання для підготовки вчителів семирічок та працівників дитячих закладів. У Житомирському ІНО, як і в інших вузах системи народної освіти, так званий основний відділ було перетворено в підготовчий для вступу на перший курс факультету соціального виховання, що мав три цикли: індустріальний, природно-географічний та гуманітарний [7:628-629]. Перебудова торкнулась і змісту та форм навчання: в програмах різко зменшувалася кількість лекцій, зростала питома вага лабораторних робіт, семінарів, екскурсій. Багато уваги стало приділятися педагогічній практиці й вивченню студентами школи: один день тижня відводився для проведення практики. Хоча перелічені новачки сприяли зміцненню зв’язків інституту зі школою, проте скорочення теоретичних курсів, запровадження так званих лабораторно-дослідних методів негативно позначилися на загальноосвітній та теоретичній підготовці педагогічних кадрів. Проте, як позитивне, зазначимо, що викладання на всіх відділах історії України, української мови й літератури було обов’язковим.

У 1922 році в місті заснували Житомирський вечірній робітничий факультет (робітфак) імені Жовтневої революції, головним призначенням якого була підготовка слухачів для вступу до вузів. Він мав два відділи: підготовчий для ІНО та індустріальний для індустріального технікуму з 3-річним терміном навчання. На 1 січня 1924 р. на робітфаци навчався 341 учень [7:640]. Тут працювали відомий мовник Є.С.Бражников, художник О.Г.Канцеров, математик А.С.Лесневський та інші. Керівництво робітфакком здійснював Є.М.Кудрицький, згодом викладач української мови в інституті. Через чотири роки робітфак підпорядкували ІНО.

У 1923-1924 навчальному році в інституті було створено партійний і комсомольський осередки, а також організовано студентське виконавче бюро [виконроб], яке наступного року реорганізували в студентський профком. Він займався розподілом стипендій, місць у гуртожитку, організацією суботників, працевлаштуванням під час літніх канікул, а також питаннями дисципліни, дозволів тощо.

Свій перший, хоч і невеликий випуск, інститут зробив у 1922 році, коли урочисто направив на роботу в школи губернії своїх вихованців. Це О.Ф.Лаговська, В.Г.Опалійко, Б.С.Більський, О.Я.Теодорович, К.Д.Прищенко, які стануть відомими учителями. Серед них був і М.В.Хомичевський, уродженець с.Дерманя на Рівненщині, яким завжди буде пишатися Житомирський педінститут.

Родина вчителя, в якій народився 1897 р. майбутній митець, активно сприяла пробудженню в сина інтересу до вивчення мов, літератури й народного мелосу. Мабуть тому Микола Хомичевський при вступі до інституту відразу був зарахований на II курс словесно-історичного факультету [6:28]. Юнак у студентські роки з великим бажанням продовжив вивчати рідну й іноземні мови та світову літературу. Водночас почав писати вірші й пробувати себе в хормейстерській справі.

Після закінчення інституту молодий учитель працює в школі, однак не залишає мрії отримати ще й музичну освіту. Йому пощастило успішно закінчити в 1941 р. хормейстерсько-педагогічний відділ Московського музико-педагогічного інституту.

Однак з часом митця всепоглинаюче захоплює літературна перекладацька діяльність. Почав професійно перекладати твори улюбленого У.Шекспіра - і в 1952 р. з’являється рідною мовою “Король Лір”, згодом “Річард III”, а в 1953-1955 рр. виходять з друку його переклади з німецької мови: драми Й.-Ф.Шіллера “Розбійники” і “Вільгельм Телл”. Потім побачили світ переклади з польської мови творів Ю.Словацького й А.Міцкевича, з грузинської - Г.Орбеліані, з хінді - Р.Тагора.

Міжнародне визнання принесли М.В.Хомичевському переклади творів античних авторів, зокрема “Прометей закутий” Есхіла, три комедії Арістофана, трагедії Евріпіда і особливо “Одіссея” та “Іліада” Гомера, які стали вершиною його творчості [14]. Свої літературні переклади письменник підписував псевдонімом Борис Тен, який утворився з розчленування давньогрецької назви річки Дніпра - Борисфен, при цьому звук “ф”, що не є природним для української мови, був замінений на звук “т”.

Писав М.Ф.Хомичевський і музичні твори, які підписував власним прізвищем. В інститутській бібліотеці зберігаються як золотий фонд його 20 літературних і 10 музичних творів.

1926 рік був знаменним в історії інституту. Український народ разом з прогресивною громадськістю світу відзначав 70-річчя від дня народження та 10-ту річницю з дня смерті Івана Франка. Оскільки з 1920 року західноукраїнські землі знаходилися під владою Польщі, а державний кордон проходив по Волині, Житомирський інститут народної освіти був одним із найбільш західних вищих навчальних закладів України і найближчим до Галичини - батьківщини великого Каменяря. На клопотання трудящих Радянської Волині вшанувати Івана Франка, уряд України прийняв рішення про присвоєння його імені Волинському інституту народної освіти. На честь такої події проводилися різноманітні заходи - від літературних вечорів, наукових конференцій, концертів до читання творів поета в містах і селах поліського краю. Головним центром ювілейних урочистостей став інститут. Тут 28 травня було оголошено вільним днем. Викладачі, студенти разом з представниками широкої громадськості взяли участь у розширеному засіданні педагогічної ради, після якої відбувся урочистий концерт на честь ювіляра.

Так було покладено початок добрій традиції вшанування творчості й пам'яті Івана Франка, традиції, яка знайшла підтримку в місті, всій республіці. Інститут з того часу став не лише навчальним, але й науковим центром. Він мав міцну навчально-матеріальну базу, великий ботанічний сад, метеорологічну станцію, лабораторії, майстерні, музей і бібліотеку на 120 тисяч томів [10:178-179]. З 1926 р. в ньому стали проводитися міжвузівські та республіканські наукові конференції, симпозиуми, в яких активну участь брали викладачі інституту.

В ювілейний рік викладацький колектив підготував і видав перший том "Записок Волинського інституту народної освіти ім.Ів.Франка", в якому було підбито підсумок його творчої праці. На сторінках записок П.Н.Абрамович розповів про історію заснування інституту, Є.О.Ненадкевич видрукував статтю "Франко і проблема читачівства", В.Г.Скороход опублікував цінні наукові спостереження "Рослинність на радіоактивних породах", які цілком базувалися на матеріалах Житомирщини, М.О.Пучківський - "Од рефлексології до психофізіології" та інші. За перше десятиріччя інститут видав три томи наукових записок.

До дослідницької діяльності активно залучалися кращі студенти. З великим задоволенням вони брали участь у роботі метеорологічної станції, організатором і керівником якої був М.П.Кудрицький. З участю гуртківців регулярно видавався бюлетень "Погода по Європі, Україні та Житомирській окрузі", що мало неабияке значення для народного господарства. Під керівництвом досвідчених фахівців працювало чимало наукових студентських гуртків. Особливо плідно діяв літературний, члени якого вивчали твори І.Я.Франка, Т.Г.Шевченка, Лесі Українки, студіювали загальний творчий процес та проблеми української і зарубіжної літератур.

Плідна робота викладацького колективу з підготовки вчителів, активна громадська і дослідницька діяльність, видання наукових записок засвідчили, що вищий навчальний заклад у Житомирі значно зміцнів і посів одне з почесних місць у системі вузів Наркомосу України. В зв'язку із вшануванням великого Каменяря в 1926 році була встановлена персональна стипендія імені І.Я.Франка, яка присуджувалася кращим студентам. Першим франківським стипендіатом в інституті став вихованець математичного факультету С.Альбер.

У ювілейний рік інститут зробив четвертий випуск молодих учителів. За кількістю він був значно більшим порівняно з першим, але потреба в педагогічних кадрах на Житомирщині лишалася дуже гострою. Серед випускників природничо-географічного факультету 1926 р. був 21-річний відмінник навчання Володимир Бондарчук, який народився в с.Дениші Житомирського повіту в родині робітника.

Обдарований юнак мав великий потяг до освіти. Тому не дивно, що Володимир був зарахований до ІНО. Пощастило йому з вчителем. Професор С.В. Бельський, геолог за фахом, який провів геологічні дослідження майже в усіх регіонах Житомирщини, відкрив багаті родовища корисних копалин, зокрема родовища топазів, став для юнака взірцем на все життя [15]. Починаючи з перших літніх канікул, він незмінний учасник усіх експедицій С.В.Бельського. Під його керівництвом Володимир написав і в 1927 р. опублікував свою першу наукову працю "Географічний нарис Коростенщини".

Працюючи вчителем природознавства, молодий педагог продовжував брати участь у геологічних експедиціях, де зібрав необхідний науковий матеріал для кандидатської дисертації, яку захистив у 1930 р. Переїзд до Києва, читання лекцій у гірничо-геологічному інституті не завадило йому в польових умовах продовжувати вивчати геологічну будову України.

Через п'ять років молодого вченого запросили викладати до Київського університету, де він бере участь в організації геологічного факультету, невдовзі успішно захищає докторську дисертацію, а з 1944 р. В.Г.Бондарчук протягом семи років працює ректором університету. В 1951 р. за великий внесок у розвиток геологічної науки його обирають академіком АН України.

Потім В.Г.Бондарчук працював заступником Голови Ради Міністрів республіки, а з 1953 р. очолив Інститут геологічних наук АН України. Та які б посади не обіймав учений, він ніколи не залишав наукової діяльності. Йому належить понад 200 наукових праць, серед яких чимало фундаментальних монографій. Усі вони присвячені геологічній будові та геоморфології України, а також загальногеологічним теоретичним питанням. Учення про тектонічний розвиток Землі він виклав на основі створеної ним теорії тектоорогенії, основні положення цієї теорії - єдність розвитку структури і рельєфу Землі.

Академіку В.Г.Бондарчуку належить також кілька підручників, у тому числі перший підручник із загальної геології, який вийшов українською мовою, та популярна книжка для учнів середніх шкіл "Геологія для всіх" [16].

Тяжке становище з педагогічними кадрами на Житомирщині не було виключенням. Проведений у грудні 1927 р. шкільний перепис в Україні показав, що серед учителів 22.9% мали вищу або середню спеціальну освіту. Решта закінчила тільки середню або навіть початкову школу. Проблема вчительських кадрів лишалася найгострішою. Вона розв'язувалася шляхом істотного збільшення наборів до вузів, скороченням строків навчання в них [17:275].

З кожним роком збільшувався контингент студентів Житомирського ІНО і помітно зміцнювалася його матеріальна база. Якщо в 1920 р. в ньому навчалася 180 чоловік, в 1924 - 258, то в 1927 р. - 519. Робітники, селяни, службовці становили 61 процент студентів, які здебільшого були вже дорослими людьми. З-поміж них навчалося багато сімейних, з бідних родин, які не могли одержувати з дому матеріальну допомогу. Тому більшість мусила поєднувати навчання з роботою в різних установах та на підприємствах. У 1927 році інститут перейшов на денне навчання, і тому 71 студент через матеріальні нестатки змушений був залишити вуз. Але цей перехід сприяв підвищенню академічної успішності, що засвідчили результати екзаменів у зимову та літню сесії.

У 1928 році до інституту було приєднано Житомирський педагогічний технікум на правах молодшого факультету, який став готувати вчителів для початкової школи. У зв'язку з цим зріс контингент студентів, а вуз по-

повнився новими педагогічними кадрами. Тут стали працювати С.О.Крижанівський, Є.М.Кудрицький, Й.Ф.Матківський, А.М.Таргоня, А.І.Радзівон та інші. Деканом нового факультету обрали І.І.Афанасьєва.

Згідно зі статусом інституту педагогічний колектив значну увагу приділяв, поряд з навчанням студентів, і їх вихованню шляхом широкого залучення юнаків і дівчат до участі в громадському житті міста, округу, до управління вузом. У складі вищого органу - педагогічної ради - студенти становили четверту частину. Вони були активними учасниками наукових конференцій та гуртків, виступали на них з доповідями і повідомленнями, брали участь у драматичному, хоровому, шаховому, музичному й танцювальному колективах. Водночас провадили значну шефську роботу: працювали у дитячій комуні, в селі Барашівці та в профспілці транспортників. У дитячій комуні студенти керували різними гуртками, допомагали дітям у навчанні, а в селі Барашівці надавали допомогу місцевій школі, виступали перед селянами з концертами, працювали в гуртках ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Під час канікул проводили вагому для того часу роботу за місцем проживання: в школах, клубах, гуртках "Геть неписьменність", а також брали участь у збиранні врожаю.

З 1927 року в Житомирському ІНО, як і у всіх вузах України, була введена військова підготовка, табірні збори, стажування у військових частинах. Між студентами та військовими частинами, які розташувалися на території Житомирщини, зокрема з 130-м Богунським та 131-м Таращанським полками, зав'язалася міцна дружба. Студенти допомагали ліквідовувати неписьменність та малописьменність серед червоноармійців, керували різними гуртками, спільно проводили свята. В свою чергу командири та червоноармійці допомагали в роботі фізкультурних гуртків, займалися військовою підготовкою, студенти проходили табірні збори й стажування в названих полках.

Інститут урочисто відзначив свій десятирічний ювілей. Основний доробок колективу - підготовка близько трьохсот спеціалістів з вищою освітою [18:107]. Чимало з них пізніше стали видатними вченими, письменниками, заслуженими вчителями. В різні роки в Житомирському інституті навчалися майбутній ректор Київського університету ім.Т.Г.Шевченка, академік В.Г.Бондарчук, професор Київського університету П.Д.Харченко, професор Одеського університету А.А.Москаленко, професор Поволзького лісотехнічного інституту Л.С.Тишкевич, учителі К.І.Галактіонов, А.В.Лавринович, В.К.Ковецький та інші.

У рік свого десятиріччя інститут зазнав значних змін. У 1929 р. він був реорганізований в інститут соціального виховання (соцвих), став своєрідним комбінатом навчальних закладів: тут об'єднали власне педагогічний інститут, два педтехнікуми, педагогічний робітфак і підготовчі курси. Основними стали факультет соціального виховання і факультет комплексників, який готував учителів початкових класів з вищою освітою. При останньому діяв також підготовчий відділ. Факультет соціального виховання готував учителів для старших класів. Уперше було відкрито заочний відділ. Зріс і контингент студентів: у 1929/30 навчальному році він становив 850 чоловік [19:8].

Відбулися помітні зміни і в організації навчального процесу та його керівництві. У 1929 р. циклові комісії замінили кафедрами. Першими з них були кафедри техніко-математичних дисциплін, мови та літератури, соціально-економічних та природничих наук. Незабаром від них почали відокремлюватися кафедри вужчого профілю.

Зміцнів і викладацький колектив інституту. В 1929/30 навчальному році на посаду професорів було переведено найдосвідченіших викладачів і науковців вузу. Одними з перших на ці посади обрали філолога П.Н.Абрамовича, психолога М.О.Пучківського, математика М.А.Михалевича, педагога І.І.Афанасьєва, зоолога Є.Є.Бруггера, хіміка Л.К.Кульбицького. Водночас доцентами стали 10 викладачів. Серед них географ П.Г.Постоев, історик Л.І.Ланда, мовник Є.С.Бражников та інші [20:41]. Їх участь у науковому житті інституту помітно зросла. Та на них чекали в наступні роки важкі випробування.

*****

1. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. - Т.VIII: Волынская губерния. - СПб., 1904.
2. Обзор Волынской губернии за 1914 г. - Житомир, 1915.
3. Личков Л. Юго-Западный край по данным переписи 1897 г. // Киевская Старина. - 1905. - Т. XC.
4. Батюшков П.Н. Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края. - СПб, 1888.
5. Державний архів Житомирської області /Далі: ДАЖО/. - Ф.354. - Оп.1. - Спр.71.
6. ДАЖО. - Ф. Р-98. - Оп.1. - Спр.4.
7. Установи народної освіти на Волині по матеріалам Губнаросвіти на 1 січня 1924 р. - Житомир, 1924.
8. ДАЖО. - Ф. - Р-98, оп.1, спр.9.
9. ДАЖО. - Ф. - Р-98, оп.1, спр.5.
10. Радчук-Павленко С.Т. Імені Ів.Франка // Наукові записки Житомирського педінституту. - Житомир, 1956. - Т.IV.
11. ДАЖО. - Ф. Р-98, оп.1, спр.3.
12. О работе губотдела народного образования // Известия Волынского губревкома - 1919. - 13 грудня.
13. ДАЖО. Ф. Р-98. Оп.1, спр.8.
14. Гомер. Одиссея /перекл. із старогрецької Б.Тена/. - Київ, 1963. - 467 с.; Гомер. Іліада /перекл. із старогрецької Б.Тена/. - Київ, 1978. - 430 с.
15. Калінкіна В. Дослідники земних надр // Рад.Житомирщина. - 1976. - 4 квітня.
16. Бондарчук В.Г. Курс загальної геології. - Київ, 1947; Геологія для всіх. - Київ, 1970. - 296 с.
17. Історія України/ Під загальною редакцією В.А.Смоля. - Київ: Альтернатива, 1997. - 442 с.

18. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – Київ, 1972. – 726 с.
19. ДАЖО. - Ф.211, оп.1, спр.22.
20. ДАЖО. - Ф.211, оп.1, спр.35.

Івашенко Олена Микитівна – кандидат історичних наук, професор кафедри історії та політології Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси:

- Історія України, Волині, Житомирщини.